

Rätt att rösta!

DISKUSSIONSUNDERLAG INFÖR DIALOGMÖTEN

Innehåll

Inledning	4
Varför är det viktigt att rösta?	4
Vilka faktorer påverkar valdeltagandet?	4
Institutionella förklaringar	5
Kontextuella förklaringar	5
Individuella förklaringar	5
Vilka aktörer kan påverka valdeltagandet?	6
Politiska partier	6
Medierna	6
Kommunerna	6
Skolan	7
Föreningar	7
Valdeltagande inom olika grupper	7
Ungas valdeltagande	7
Valdeltagande bland utländska medborgare och utrikes födda	8
Utländska medborgare	8
Utrikes födda	8
Stora skillnader på valdeltagande inom kommuner	9
Vad har svenska kommuner och landsting gjort för att öka valdeltagandet?	10
Förtidsröstning	10
Insatser för att öka valdeltagandet 2006	11
Information i olika medier	11
Möten	11
Riktade satsningar	11
Insatser inför Europaparlamentsvalet 2009 och allmänna valet 2010	11
Information i olika medier	11
Riktade satsningar, satsningar mellan valen	12

Föreningslivet, en aktör för att öka valdeltagandet?	12
Fest och valinformation i Hyllie.....	12
Politikerorientering i Dals Ed.....	13
Några lärdomar.....	13
Slutsatser.....	13
Demokratiinformatörer	14
Slutsatser	14
Skolval och övriga insatser i skolan.....	15
Skolans demokratiuppdrag	15
Lärdomar från ”Skolval 2006”	15
Partier i skolan	16
Hur har kommunerna arbetat för att öka intresset för politik och valdeltagande?	16
Vad behöver göras för att öka valdeltagandet	17
Hur kan personer med bristande kunskaper om den demokratiska processen förmås att rösta?	17
Hur kan personer med lågt intresse och bristande kunskaper om politik förmås att rösta?	18
Hur kan personer med lågt politiskt förtroende förmås att rösta?	18
Hur kan personer med svag politisk självförtroende förmås att rösta?	19
Fler motiv för att inte rösta.....	19
På kort och på lång sikt.....	19

Inledning

Beredningen för demokratifrågor bjuder under hösten 2009 in till sex dialogmöten under rubriken ”Rätt att rösta”. Dialogmötena är ett led i programarbetet ”Politisk delaktighet - en mänsklig rättighet och en förutsättning för demokrati”. Programarbetet syftar till att, genom fördjupad kunskap och dialog, främja människors deltagande och inflytande i politiken. Programgruppen är utsedd av Sveriges Kommuner och Landstings styrelse och har inriktat arbetet på valdeltagande bland unga och personer med utländsk bakgrund.

Människors lika värde är grundläggande för demokratin och tydliggörs genom FN:s konventioner om mänskliga rättigheter. Där utgör rätten till politiskt deltagande, den allmänna rösträtten och skydd mot diskriminering viktiga principer. Samtidigt vet vi att det politiska deltagandet varierar stort mellan olika grupper i samhället. Beredningen för demokratifrågor inom Sveriges Kommuner och Landsting har därför tagit initiativ till programarbetet.

Detta diskussionsunderlag ska bidra med fakta om val och valdeltagande samt väcka frågor och ge inspiration till höstens dialogmöten. Underlaget ger först en bild av vad som påverkar valdeltagandet och vilka grupper som är underrepresenterade därefter presenteras ett antal exempel på olika satsningar som har gjorts med syfte att öka valdeltagandet. Den sista delen blickar framåt genom att väcka ett antal frågor kring vad som behöver göras för att öka valdeltagandet.

Varför är det viktigt att rösta?

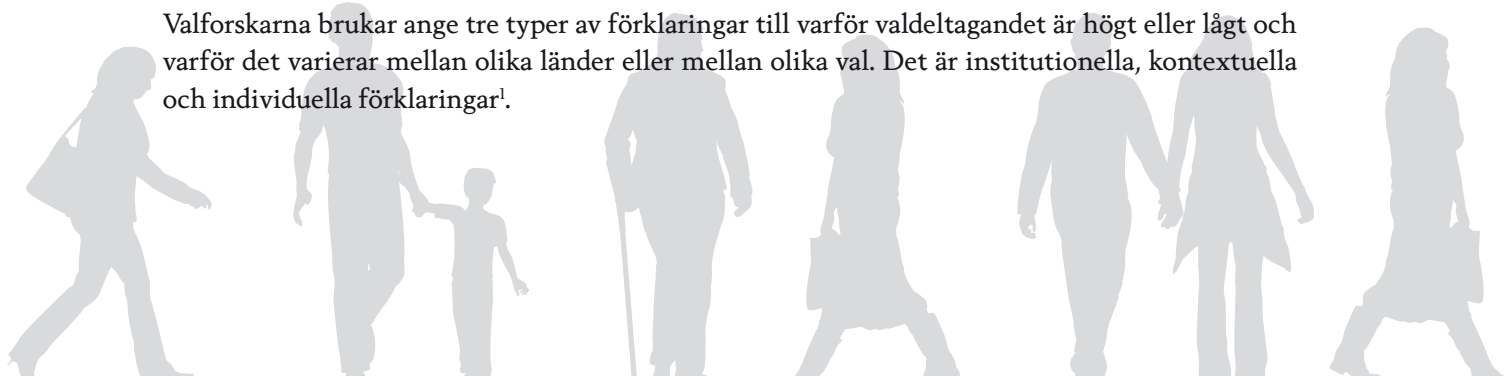
Valet är medborgarnas viktigaste medel för att påverka de politiska besluten. Genom valet kan medborgaren påverka vilken politik som ska föras och samtidigt utkräva ansvar för den politik som förts. Genom valet utser medborgaren företrädare i de beslutande församlingarna – såväl i kommuner och landsting som nationellt.

Valets betydelse kan också beskrivas utifrån de viktigaste principerna i vår representativa demokrati: **Folksuveränitet** handlar om att all offentlig maktutövning baseras på ett folkligt mandat. Vid valet delegerar medborgarna makt till beslutande församlingar som sedan fattar beslut på medborgarnas vägnar. **Jämlikhet** handlar om att alla människor är lika mycket värda och att samma sak gäller för deras röster. Kunskap, utbildning, inkomst eller förmögenhet ger inte fler röster. Det betyder att den som vill styra måste övertyga en majoritet av befolkningen om att det är klokt att lägga sin röst på sitt parti. **Folkviljans förverkligande** handlar om att valet ger ett eller flera partier möjlighet att förverkliga den politik man fått väljarnas stöd för – och att under en mandatperiod tolka folkviljan och vid nästa val få stå till svars för vad man åstadkommit eller inte åstadkommit.

Ett högt valdeltagande är en indikator på att demokratin fungerar, att medborgarna har alternativ som de finner värdt att rösta på – eller helt enkelt att de vill markera att röstandet är en viktig del av medborgarskapet och ett uttryck för att man stöder det demokratiska systemet. Sammantaget innebär detta att ett högt valdeltagande ger de valda ett starkare mandat som folkets företrädare.

Vilka faktorer påverkar valdeltagandet?

Valforskarna brukar ange tre typer av förklaringar till varför valdeltagandet är högt eller lågt och varför det varierar mellan olika länder eller mellan olika val. Det är institutionella, kontextuella och individuella förklaringar¹.

1 Holmberg-Oscarsson, Väljare. Svenskt Väljbeteende under 50 år, Norstedts Juridik 2004.

Institutionella förklaringar

De **institutionella** förklaringarna handlar om hur valsystemet är utformat och hur valadministrationen fungerar. De förklarar variationerna mellan olika länder – och stabiliteten inom ett land. Exempelvis så leder ett proportionellt valsystem till ett högre valdeltagande än majoritetsval i enmansvalkretsar. I proportionellt system är chansen större att väljaren hittar ett parti som överensstämmer med hans eller hennes åsikter och att detta parti ska få plats i ett parlament eller fullmäktige.

I ett system med majoritetsval så har däremot oftast bara två partier chans att få representation och i en enskild valkrets är det bara vinnarens röster som spelar roll. Vidare är valdeltagandet högre vid val till en enkammarriksdag – där valhandlingen får ett direkt och omedelbart genomslag. Man kan förenklat säga att ju större chans att en röst får betydelse desto högre valdeltagande. Valdeltagandet är också högre när valdagen är gemensam för nationella, regionala och lokala val. Skälet är sannolikt att en gemensam valdag innebär en mer omfattande politisk mobilisering och får ett större genomslag i media.

Valadministrationen påverkar valdeltagandet genom att underlätta för väljaren att rösta. Om man har god ordning i vallängderna och inte ställer krav på förhandsregistrering, om man ger väljarna möjlighet att rösta andra dagar än själva valdagen och från andra platser än där man är mantalsskriven så ökar valdeltagandet. Samma sak gäller om det är nära till röstlokalerna och om kapaciteten är tillräckligt stor för att man ska slippa att köa länge för att få rösta. Det har dessutom betydelse om valdagen infaller på en helgdag och under den varmare delen av året – dock inte under semestertider när många är bortresta.

Kontextuella förklaringar

De **kontextuella** förklaringarna handlar om förhållanden i samband med ett visst val och förklarar skillnaderna i valdeltagandet mellan olika val. Valdeltagandet ökar om det finns tydliga politiska skillnader mellan de partier eller block som konkurrerar om väljarnas röster eller om det är ett spännande val där det är jämnt mellan blocken och regeringsmakten står på spel. Engagerande valkampanjer och färgstarka och förtroendegivande partiledare/ kandidater kan också bidra också till ett ökat deltagande.

Individuella förklaringar

De **individuella** förklaringarna handlar om att variationer i resurser och motivation mellan olika grupper och individer leder till att även deras valdeltagande varierar. Vi vet genom väljarundersökningarna att kvinnor, äldre, svenskfödda, välutbildade, gifta/sammanboende, höginkomsttagare och sysselsatta röstar i större omfattning än män, yngre, utrikes födda, lågutbildade, ensamstående, låginkomsttagare och arbetslösa. Ju starkare socioekonomisk ställning och ju mer integrerad man är i samhället desto högre valdeltagande.

Men än större betydelse har de enskilda väljarnas motivation. Bland dem som är intresserade av politik, har goda politiska kunskaper, läser politiska nyheter i tidningar, har förtroende för politiker och som identifierar sig med ett politiskt parti är valdeltagandet betydligt större än bland personer som saknar intresse för politik. Motivation har en generellt sett större tyngd än resurser som förklaring till att vissa människor röstar och andra låter bli att göra det.

Vilka aktörer kan påverka valdeltagandet?

Politiska partier

Det finns några aktörer som har möjligheter att medverka till att valdeltagandet ökar. Den viktigaste av dessa aktörsgrupper är utan tvekan de politiska partierna. Partierna är valets huvudaktörer. De formulerar politiska program som de förklarar och agiterar för när de söker väljarnas mandat. Deras program- och mobiliseringsarbete kan förväntas vara avgörande för valresultat och valdeltagande.

Medierna

En annan aktör som har en utomordentligt viktig roll är medierna. Medierna ska dels granska de olika partiernas program och den politik de fört. Samtidigt ska de bidra till och skapa arenor för politisk debatt mellan och om partierna. Medierna kan genom sin granskning öka människors intresse och kunskaper och underlätta deras partival. De kan också bidra till att höja den politiska temperaturen och medverka till ett ökat engagemang. Medierna kritiserar ibland för att fokusera på det politiska spelet på bekostnad av analysen av partiernas program och granskningen av de resultat som uppnåtts. I den kommunala valrörelsen har partierna å andra sidan kritiserats för att nöja sig med att ge politisk konsumentupplysning utifrån partiernas program.

Kommunerna

Kommunerna har en viktig roll när det gäller att svara för valets genomförande inklusive fördistributionsröstning och har därmed ansvar för att det finns tillräckligt många vallokaler med god tillgänglighet. Till uppgiften hör också att svara för att sprida information på olika språk om var och hur man kan rösta.

Kommunerna har (liksom landstingen) även ett ansvar för att medborgarna ska kunna följa beslutsprocessen i kommunen (eller landstinget) och hur partierna agerar i kommunens (eller landstingets) politiska liv- t.ex. genom webbsändningar från fullmäktigesammanträden eller genom att lägga ut information om de politiska besluten på nätet.

I nästa avsnitt (sid 10) redovisas hur en del kommuner dessutom genomför särskilda informations-satsningar för att nå grupper vars valdeltagande är särskilt lågt och söka motivera dem att rösta.

Skolan

Skolan har ett viktigt demokratiuppdrag. Undervisningen syftar till att fostra medborgare som tar samhällsansvar. I samhällsundervisningen intar frågor som rör valen en självklar plats. Inför val brukar skolor arrangera olika aktiviteter där partierna deltar med information, debatter m.m. Erfarenheterna redovisas på sid 15.

Föreningar

I samband med föregående val fick kommuner med lågt valdeltagande ett särskilt bidrag som i första hand skulle användas för att ge föreningar möjlighet att bidra till ett ökat valdeltagande. Förhoppningen var att föreningar skulle kunna skapa nya kanaler mellan partier och andra väljargrupper än de som nås av och deltar i partiernas aktiviteter. Erfarenheterna av denna satsning redovisas på sid 12.

Valdeltagande inom olika grupper

I detta avsnitt görs en genomgång av valdeltagandet bland unga och utrikes födda som generellt sätt har ett lägre valdeltagande. Inom grupperna är skillnaderna dessutom stora eftersom många faktorer påverkar valdeltagandet. Vidare presenteras en sammanställning över skillnader i valdeltagande mellan olika geografiska områden inom kommunerna.

Ungas valdeltagande

I valet 2010 får ovanligt många rösta för första gången i ett allmänt val, fler än 500 000 personer. Alla kommer dock inte att utnyttja sin rösträtt. Förstagångsväljarna är en grupp som röstar i mindre utsträckning än andra grupper. Vid valet 2006 röstade 76 % av förstagångsväljarna medan valdeltagandet för samtliga röstberättigande låg på 82 %.

Förstagångsväljare är emellertid ingen homogen grupp och skillnaden i valdeltagande inom gruppen är betydande. Variabler som påverkar valdeltagandet är t.ex. kön, ursprung, sysselsättning, föräldrarnas utbildning och studieinriktning.

De två faktorer som har störst positiv betydelse för valdeltagandet är studieförberedande inriktning på gymnasiet, 85 % av dem som har valt en sådan inriktning röstar och av dem som har en eller två föräldrar med högskoleutbildning, 83 %. De två faktorer som påverkar valdeltagandet mest i negativ riktning är ej påbörjade eller genomförda gymnasiestudier och annat födelseland än Sverige 53 % resp. 59 % röstar. Kvinnliga förstagångsväljare röstar i större utsträckning än manliga.

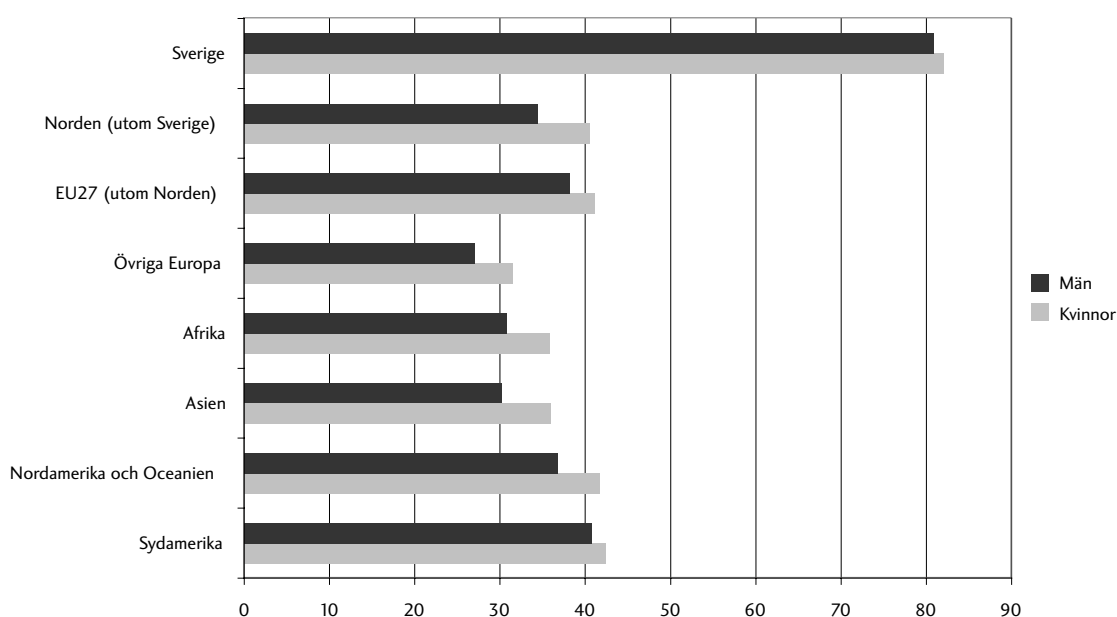
Skolan tycks vara en viktig faktor för ungas valdeltagande, 18-åringar som i de flesta fall fortfarande går i skolan, röstar i högre utsträckning än äldre förstagångsväljare.

Valdeltagande bland utländska medborgare och utrikes födda

Utländska medborgare

Valdeltagandet bland utländska medborgare är betydligt lägre än bland svenska medborgare². Vid 2006 års val till kommunfullmäktige var andelen röstande knappt 37 procent. Det finns dock olikheter inom gruppen utländska medborgare. Bland annat beroende på medborgarskapsland, vilket framgår av diagrammet nedan. Valdeltagandet är något lägre bland medborgare i länder som tillhör Afrika, Asien och delar av Europa än medborgare i t.ex. Nord- och Sydamerika.

Tabell: Valdeltagande bland utländska medborgare efter medborgarskapsland vid val till kommunfullmäktige 2006. Procent.

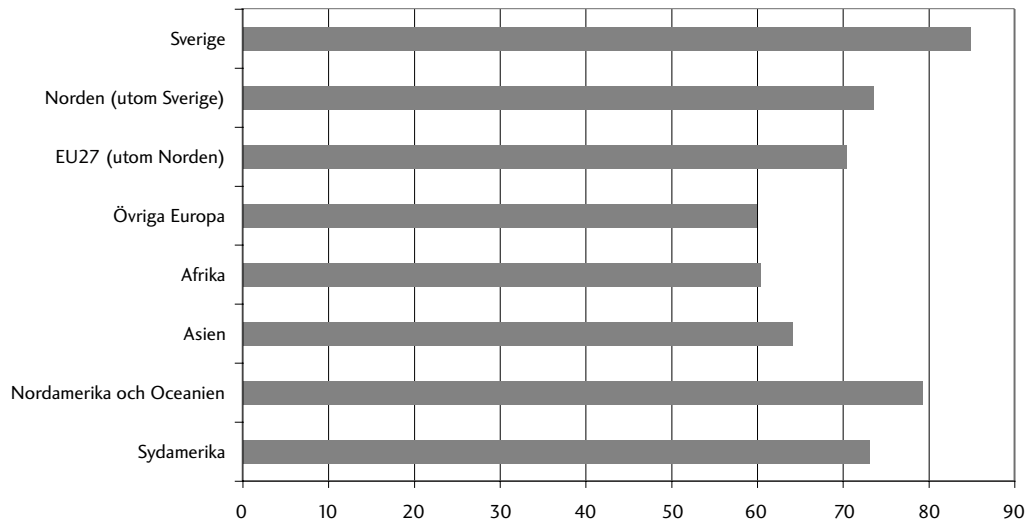
Samma mönster i valdeltagandet som finns bland svenska medborgare återfinns även hos utländska medborgare. Unga, ensamstående och låginkomsttagare röstar i lägre grad än medelålders personer, gifta och höginkomsttagare.

Utrikes födda

Utrikes födda med svenskt medborgarskap röstar i lägre grad än inrikes födda. Vid 2006 års riksdagsval uppgick den skillnaden till närmare 18 procentenheter. I likhet med personer med utländskt medborgarskap kan utrikes födda inte betraktas som en homogen grupp och även här ser det till exempel olika ut beroende på från vilken del av världen de kommer ifrån.

Tabell: Valdeltagande bland utrikes födda med svenskt medborgarskap vid val till riksdagen år 2006. Procent

Av diagrammet framgår att valdeltagandet framför allt är lägre bland dem som kommer ifrån Afrika, Asien och de delar av Europa som inte tillhör EU. Invandrade från Norden, Nordamerika och Oceanien samt Sydamerika röstar i relativt sett hög grad.

Stora skillnader på valdeltagande inom kommuner

Statistiska Centralbyrån har, på uppdrag av SKL, låtit jämföra valdeltagandet mellan olika valdistrikt inom alla kommuner³. Sammanställningen visar att de flesta kommuner har stora differenser i valdeltagande mellan olika valdistrikt. Nedan listas de tio kommuner där skillnaden är högst. Det är alla relativt stora kommuner och i de två största, Stockholm och Göteborg, är differensen mellan det valdistrikt som har det högsta och det lägsta valdeltagandet över 50 procentenheter.

Tabell: De 10 kommuner med störst differens i valdeltagande mellan det valdistrikt med lägst och det med högst valdeltagande i 2006 års val till kommunfullmäktige. Procentenheter.

Kommun	Differens i procentenheter
Stockholm	51,9
Göteborg	50,3
Malmö	43,5
Huddinge	42,4
Borås	42,3
Botkyrka	41,1
Haninge	38,0
Halmstad	37,4
Södertälje	36,8
Sollentuna	36,7

KÄLLA: SCB:S VALSTATISTIK

3 Öhrvall, Valdeltagande på valdistriktsnivå, Sveriges Kommuner och Landsting, 2009

Sammanställningen visar att 219 kommuner har en differens i valdeltagandet på 10 procent eller mer. Det finns med andra ord betydande variationer mellan olika geografiska områden inom merparten av de svenska kommunerna. Sammanställningen visar också att det som är utmärkande för valdistrikt med lägre valdeltagande är att befolkningen i de distrikten har lägre inkomst, lägre utbildning, är sysselsatta i lägre utsträckning, har högre andel utrikes födda och utländska medborgare.

Vad har svenska kommuner och landsting gjort för att öka valdeltagandet?

Kommunerna kan arbeta för ökat valdeltagandet dels genom att underlätta själva röstande, dels genom att öka medborgarnas delaktighet. I detta avsnitt ges exempel på satsningar som genomfördes för att öka valdeltagandet 2006 och insatser som planerades inför Europaparlamentsvalet 2009 och planeras inför det allmänna valet 2010. Underlaget kommer bl.a. från en enkätundersökning som genomfördes under våren 2009. Cirka 80 kommuner och landsting svarade på frågorna:

- Vilka insatser gjorde kommunen/landstinget för att öka valdeltagandet inför valet 2006?
- Planerar ni insatser för att öka valdeltagandet inför valet 2010?
- Hur arbetar skolorna i din kommun för att öka intresset för politik och valdeltagande?

Förtidsröstning

Inför valet 2006 flyttade ansvaret för förtidsröstning från Posten till kommunerna. Många kommuner satsade på att öka antalet ställen för förtidsröstning och förbättra öppettiderna. Eskilstuna tredubblade t.ex. antalet platser för förtidsröstning och Mönsterås ökade antalet ställen från ett till fem. Sigtuna och Upplands Väsby satsade även på mobila röstningslokaler i form av valbussar. Inför Europaparlamentsvalet 2009 och det allmänna valet 2010 planerar en del kommuner förtidsröstning vid större stormarknader, köpcenter och gymnasieskolor.

Andelen som förtidsröstade ökade mellan 2002 och 2006 från 29,8% till 31,8%. I samband med att kommunerna tog över ansvaret för förtidsröstning ökade också antalet röstmottagningsställen efter att stadigt ha minskat sedan 80-talet. En undersökning visar att ökad tillgänglighet för förtidsröstning ger ett ökat valdeltagande även om ökningen är liten⁴. Äldre, ensamstående och storstadsbor är grupper som utnyttjar möjligheten till förtidsröstning mest.

4 Dahlberg, Oscarsson, Öhrvall, Förtida röstning i Sverige, Göteborgs universitet, 2008.

Insatser för att öka valdeltagandet 2006

Det finns gott om exempel på satsningar som kommuner och landsting gjorde inför valet 2006 som kan ge erfarenheter och inspiration inför kommande val.

Information i olika medier

Information om valet och hur man röstar spreds på många sätt: kommunens hemsida, annonsering i lokalpress och informationsblad var vanligast men även lokal-radio, lokal-tv, affischering, vimplar, flygblad och webbsidor som Lunarstorm användes för informationsspridning. Några kommuner skickade dessutom vykort till alla förstagångsväljare.

Möten

De flesta mötena anordnades för att nå grupper med lågt valdeltagande, framför allt ungdomar och utrikes födda. En del kommuner anställde s.k. val- eller samhällsinformatörer, vars uppgift var att genom t.ex. dörrknackning och möten sprida kunskap om hur och var man röstar och vikten av att rösta, se även sid 14. Samarbete med invandrarföreningar har också skett på olika sätt i t.ex. Västerås och Mark. Några kommuner anordnade politikerchattar på kommunens hemsida.

Riktade satsningar

De riktade satsningarna berörde främst utrikes födda och ungdomar. För att nå ungdomar arrangerades bl.a. debatter med politiker och möjlighet för ungdomar att lämna motioner. Landstingets demokratigrupp i Örebro uppmanade partierna att nominera yngre personer till landstingsfullmäktige då medelåldern var hög. I Sundsvall engagerades människor med utländsk bakgrund för att öka valdeltagandet bland utrikes födda och i en av Växjö's stadsdelar spreds Valmyndighetens flerspråkiga material till samtliga hushåll.

Insatser inför Europaparlamentsvalet 2009 och allmänna valet 2010

Nedan redogörs för insatser som planerades inför Europaparlamentsvalet 2009 och planeras inför det allmänna valet 2010.

Information i olika medier

Informationsinsatserna liknar dem som genomfördes inför valet 2006 men kompletteras med webbdialog och information/annonsering i publika nätverk t.ex. Myspace och Facebook. Några kommuner kommer att dela ut information i områden med lågt valdeltagande och på platser där unga vistas.

Riktade satsningar, satsningar mellan valen

Det pågår olika satsningar i kommuner och landsting för att öka medborgarnas engagemang och delaktighet även mellan valen. Eskilstuna satsar bl.a. på regionala utskott under fullmäktige för att öka antalet förtroendevalda och hitta plattformar för inflytande i närområdena. Kommunen har också inrättat demokratikum i stadsdelar med lågt valdeltagande.

Flera kommuner arbetar med medborgarinflytande i olika former. SKL:s projekt medborgardialog, som många kommuner är involverade i, är ett exempel. Gnesta försöker väcka intresse genom rådslag, öppna nämndsmöten och debattartiklar i tidningen.

Ungdomar försöker man involvera genom t.ex. ungdomsfullmäktige och ungdomsdialog. Mora utbildade ungdomar i projektet Rösta 7 juni. Tanken var att få ungdomar intresserade av valproceduren, inte enbart Europaparlamentsvalet.

Föreningslivet, en aktör för att öka valdeltagandet?

Tolv kommuner deltog i aktiviteten "Valinformation" som var en del av regeringens Demokratisatsning 2006⁵. Stadsdelar i sju storstadskommuner med jämförelsevis mycket lågt valdeltagande deltog. Stadsdelarna låg i Botkyrka, Göteborg, Haninge, Huddinge, Malmö, Stockholm och Södertälje. Dessutom deltog de fem gränskommuner som hade det lägsta valdeltagande i 2002 års kommunval: Dals-Ed, Eda, Haparanda, Strömstad och Årjäng.

Målet var att nå grupper som enligt forskningen deltar i lägre utsträckning, till exempel förstagångsväljare och personer med utländsk bakgrund. Det nya med denna satsning var att den tydligt prioriterade insatser på gräsrotsnivå och att hälften av bidraget därmed var öronmärkt för att engagera det lokala föreningslivet. Nedan följer ett antal exempel på de satsningar som gjordes.

En professor från Mogadishu och imams röst

En somalisk förening i Göteborg med 300 medlemmar bjöd in medlemmarna till tre möten med valinformation. Under det första mötet gick en professor i juridik från Mogadishu igenom hur ett demokratiskt val går till, hur partier fungerar och vad som skiljer stat, kommun och landsting åt. Det andra mötet handlade om hur det står till med demokratin i världen och flera frågor togs upp som om det var förenligt med islam att rösta. Till den tredje kvällen bjöds därför en imam in som bland annat berättade att det inte är emot islam att rösta och att även kvinnor kan rösta eftersom muslimer ska följa lagarna i det land de befinner sig i.

Fest och valinformation i Hyllie

I Hyllie i Malmö genomförde flera föreningar en väl planerad och gemensam informationskampanj. Ett exempel var Afghanska Akademiska Föreningen som på den internationella kvinnodagen samlade 150 kvinnor och män för att informera om mänskliga rättigheter och om hur föreningens medlemmar kan arbeta för att få boende i området att rösta. Ett annat exempel var Elenora Albanska Kvinnoförening som samlade 230 kvinnor och män till en fest där man även gick igenom demokratins grundtankar och informerade om det kommande valet.

5 Avsnittet bygger på uppgifter hämtade från utvärderingen "Från högtid till måltid", Stockholms universitet, 2007.

Politikerorientering i Dals Ed

I Dals Ed arrangerade skidklubben politikerorientering. Den syftade till samtal mellan i första hand politiker och ungdomar. De politiska partierna deltog med egna lag. Orienteraren användes som metafor för politikern som strävar efter att välja den snabbaste vägen mellan uppgifterna för kommunen. Medlemmar i föreningen och allmänheten bjöds in att delta och ställa frågor.

Några lärdomar

Vid utvärderingen av föreningslivets insatser kunde man identifiera ett antal enkla framgångsfaktorer för arrangemangen:

1. Bjud på något i samband med lokala möten med politiker för att nå nya grupper.
2. Informell kontakt med politiker engagerar (det kan ske via idrottsengagemang, kulturella arrangemang, fester och så vidare)
3. Politikerna ska vända sig till publiken vid offentliga debatter, inte till varandra.
4. Utnyttja ett ämne som engagerar de grupper som man vill nå.
5. Gör en stark koppling till valet
6. Kunskapen växer i mindre grupper
7. Beprövad erfarenhet håller i längden
8. Samarbeta med andra föreningar
9. Löpande engagemang och intresse
10. Engagemang smittar

Slutsatser

Utvärderarna menar att satsningen hade gynnsamma effekter i hälften av kommunerna. De kom fram till att den avgörande framgångsfaktorn för den här typen av satsningar är tidig planering och förankring, samt bred lokal uppslutning med starka lokala projektledare. Det förutsätter i sin tur långsiktiga satsningar på relationer och nätverk, framför kortsiktiga insatser och kampanjer.

Det lokala föreningslivets aktiva roll i valrörelsen är en ny företeelse och satsningen visar att de kan fungera som ett komplement till de politiska partiernas egna satsningar. Föreningslivet kan nå grupper som i vanliga fall har ett ointresse eller en negativ inställning till politik genom att tillhandahålla nya mötesplatser och samtalsarenor. Därmed kan föreningslivet sprida kunskap om lokala politiska frågor och öka intresset för svensk demokrati. Större riktade satsningar på det lokala föreningslivet kan överbygga marginalisering och avståndet till politiken.

Demokratiinformatörer

Som en del av satsningen "Valinformation" använde Stockholm, Botkyrka och Malmö sig av så kallade demokratiinformatörer⁶. Det är lokalt etablerade personer som rekryteras och utbildas till att informera om valet. De representerade en så stor mångfald som möjligt vad gäller bakgrund, ålder och kön för att kunna kommunicera med en bred allmänhet. I Botkyrka rekryterades till exempel ett 50-tal föreningsaktiva personer och ungdomar från alla kommundelar.

I Botkyrka bestod demokratiinformatörernas arbete främst i att stå på torg och andra platser där mycket folk passerar under dagarna. De knackade också på hundratals lägenheter och radhus. I genomsnitt träffade varje informatör ca 200 personer vilket gör att man sammanlagt nådde 10 000 vuxna invånare. I Malmö fungerade informatörerna både som stöd och hjälp åt de föreningar som deltog i satsningen inför valet och som informatörer på SFI-skolor och komvux. I Stockholm genomförde demokratiinformatörerna förenings- organisations- och verksamhetsbesök, arrangerade debatter och möten deltog i andra arrangörers arrangemang, stod vid informationsbord och annonserade om insatsen och om valet.

Slutsatser

- I Botkyrka och Malmö ökade valdeltagande mer i de valdistrikt som varit med i satsningen medan ökningen i motsvarande distrikt i Stockholm var lägre eller obefintlig⁷.
- Demokratiinformatörer kan ha en positiv inverkan på valdeltagandet och informatörernas blandning i kön, ålder och språkkunskaper tycks bidra till en ökad känsla av delaktighet bland många invånare inför valet.
- Satsningar på demokratiinformatörer bör presenteras i ett sammanhang av långsiktigt arbete för ökad medvetenhet och deltagande. I Stockholm fortsatte till exempel satsningen efter valet med seminarier tillsammans med lokala politiker om vad demokrati är och hur man som medborgare kan påverka.
- Demokratiinformatörer är ett bra sätt att arbeta för att öka valdeltagandet om det samtidigt pågår andra satsningar under året. Insatsen måste vara en del av ett kontinuerligt arbete och politikernas synlighet och engagemang på gräsrotsnivå mellan valperioderna är avgörande för ett ökat valdeltagande.
- En satsning på demokratiinformatörer måste inledas i god tid innan valet för att hinna rekrytera rätt personer, genomföra en fullvärdig utbildning och planera de arrangemang som ska hållas inför valet.

6 Demokratiinformatörer används här som ett samlingsnamn. De kallas även valinformatörer och valambassadörer.

7 "Från högtid till Måltid", Stockholms universitet, 2007.

Skolval och övriga insatser i skolan

Skolans demokratiuppdrag

Att ge elever en demokratisk kompetens och förbereda dem för ett aktivt medborgarskap är en av skolans viktigaste uppdrag. Men hur goda är elevernas kunskaper om det demokratiska systemet och deras attityder och värderingar till demokrati och mänskliga rättigheter? Hur starkt är deras politiska självförtroende? I vilken utsträckning är de beredda att delta i politiska aktiviteter som valdeltagande, medlemskap i ett politiskt parti eller olika aktioner för att skaffa sig inflytande och ta ansvar? Tiina Ekman redovisar i sin doktorsavhandling "Demokratisk kompetens. Om gymnasiet som demokratiskola" (2007) att:

- en klar majoritet, 3/4 av eleverna upplever ett klassrumsklimat där diskussioner om samhällsfrågor uppmuntras, läraren tar upp flera olika åsikter och synvinklar när en fråga diskuteras, elever uppmuntras att skaffa sig en egen uppfattning och säga vad de tycker och kan ge uttryck för åsikter som avviker från lärarens och kamraternas.
- närmare hälften av eleverna har någon gång varit med i ett elevråd och 40 procent har under det senaste året gjort något för att förbättra den egna skolan.
- det finns tydliga skillnader i vilka demokratikunskaper som elever på olika typer av program har. Skillnaderna i politiskt självförtroende är mindre, men elever på yrkesförberedande program med övervikt av flickor har ett mycket lågt politiskt självförtroende.
- det finns en tydlig skillnad bland gymnasieelever i synen på valdeltagande: Bland ungdomar på gymnasieskolans studieförberedande program säger nio av tio ungdomar att de kommer att rösta i nationella val medan siffran är nere på fem av tio bland eleverna på yrkesinriktade program med övervikt av pojkar.

Lärdomar från "Skolval 2006"

Skolval är ett projekt initierat av Sveriges elevråd - SVEA och Sveriges Ungdomsråd som syftar till att ge unga som är engagerade metoder och verktyg att lyfta frågor om demokrati, engagemang och ungas framtid. Skolval avslutas med att riktiga val arrangeras på de skolor som väljer att delta. I 2006 års skolval röstade 404 000 elever i 1 380 skolor.

Ungdomsstyrelsen har genomfört en utvärdering av Skolval 2006⁸ som visar att:

- 74 procent av de tillfrågade eleverna anser att skolvalet är bra för att öka kunskapen och intresset för politik och samhällsfrågor.
- elevernas kunskap och intresse för politik och samhällsfrågor ökar efter att skolorna genomfört skolval, inte minst inom kommunala frågor.
- en majoritet av eleverna anser sig ha ganska eller mycket små möjligheter att föra fram sina åsikter till dem som bestämmer i kommunen.
- många unga med utländsk bakgrund var intresserade av att engagera sig i kommunpolitiken men hindrades av att de inte visste hur de skulle gå till väga (det gäller generellt för unga men i än större utsträckning för denna grupp).
- elever som diskuterar politik i skolan får ett större intresse för politik än de som inte har möjlighet att diskutera politik i skolan. Detta har större betydelse än föräldrarnas utbildningslängd och socioekonomiska faktorer.
- intresset för att arrangera skolval varierar mellan olika skolor och generellt är intresset mindre i skolor som har yrkesinriktade program.

Det har inte genomförts någon utvärdering på huruvida skolvalet genererar ett högre valdeltagande i de allmänna valen men eftersom intresset för politik och samhällsfrågor ökar bör skolvalet ha en positiv inverkan även på valdeltagandet.

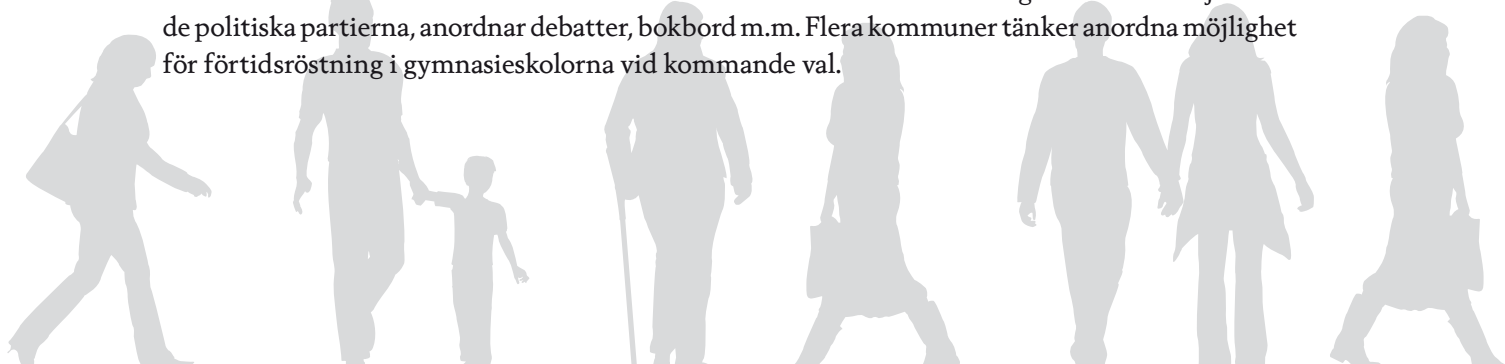
Partier i skolan

Utöver skolvalet är det vanligt att skolan bjuder in de politiska partierna och/eller deras ungdomsförbund för att delta i debatter, utfrågningar eller lektioner i anslutning till de allmänna valen. Men det förekommer också att skolor drar sig för att genomföra denna typ av aktiviteter därför att man är rädd för att partier med åsikter som strider mot skolans värdegrund då skulle kunna göra anspråk på att få komma till skolan. Istället väljer man att vägra samtliga politiska partier tillträde till skolan. Samma inställning kommer till uttryck när partier själva begär att få komma till skolan för att anordna bokbord och på annat sätt sprida sina idéer.

Även om ett sådant agerande från skolans sida är juridiskt oantastligt så är det djupt olyckligt. Demokratins värdegrund försvaras bäst genom öppen debatt. Genom att partier och förtroendevalda ges möjlighet att komma till skolan kan elevernas politiska intresse öka liksom möjligheten att genom öppen debatt stärka uppslutningen kring vår demokratiska värdegrund. Det vore dessutom en stor fördel om partiernas medverkan i skolans undervisning inte bara äger rum inför ett val.

Hur har kommunerna arbetat för att öka intresset för politik och valdeltagande?

Skolval anordnas i de flesta kommuner när det är valår. Några kommuner överväger att anordna skolval oftare så alla elever får erfarenhet av att rösta. Vid valår är det vanligt att skolorna bjuder in de politiska partierna, anordnar debatter, bokbord m.m. Flera kommuner tänker anordna möjlighet för förtidsröstning i gymnasieskolorna vid kommande val.

8 "Skolval 2006", Ungdomsstyrelsen 2007.

Klassråd och elevråd används för att ge en inblick i den demokratiska processen. Andra metoder som används för att öka intresset för politik och deltagande är t.ex. besök av kommunpolitiker, särskilda demokratidagar och ungdomsfullmäktige med representanter från varje skola. I Mönsterås har eleverna möjlighet att skriva medborgarförslag som en del av undervisningen.

Vad behöver göras för att öka valdeltagandet

Varför avstår en stor grupp medborgare från att utnyttja sin rösträtt? Forskning och erfarenheter pekar på några motiv:

- Låg kunskap om när, var och hur man röstar och i vissa fall om att man har rösträtt. Men också begränsade kunskaper om hur valresultatet avgör sammansättningen av politiska församlingar och vilken typ av beslut som dessa fattar, dvs. om det demokratiska systemet.
- Lågt politiskt intresse och begränsade kunskaper om vilka partier som finns och vilken politik de bedriver.
- Lågt förtroende för politiker och för deras vilja att lyssna på medborgarna liksom för deras förmåga att sköta sitt uppdrag.
- Svag tilltro till egna möjligheter att sätta sig in i, förstå och påverka politiska beslut.

För vissa personer är det ett av dessa motiv som avgör att man inte röstar. För andra har flera av motiven betydelse. Den som vill förmå en röstskolkare att gå till vallokalen har anledning att fundera över vilket motiv som är avgörande för den personen. Låt oss därför diskutera vad som kan få olika grupper med olika motiv att rösta och vilken eller vilka aktörer som har störst förutsättningar att nå framgång.

Hur kan personer med bristande kunskaper om den demokratiska processen förmås att rösta?

Här handlar det om att ge information om valsystemet och om hur demokratin fungerar, ofta av ett enkelt och handfast slag. Här kan olika aktörer dra sitt strå till stacken. Partier och medier har en viktig roll men kommunen har genom sitt ansvar för att genomföra valet ett särskilt ansvar för att se till att informationsmaterial på olika språk sprids och finns tillgängligt på olika platser. Skolan har givetvis också ett ansvar för att i sin undervisning förmedla grundläggande kunskaper om hur demokratin fungerar.

Diskutera:

- Behöver allmänna och grundläggande informationsinsatser kompletteras med riktade insatser?
- Vilka målgrupper ska i så fall prioriteras?
- Vad bör informationen innehålla?
- Hur kan insatserna utformas?
- Vad bör olika aktörer göra?

Hur kan personer med lågt intresse och bristande kunskaper om politik förmås att rösta?

Här handlar det om att väcka ett slumrande intresse. Det kan säkert ske med information om viktiga politiska sakfrågor. Men sannolikt är det politiska budskap om vad som bör göras inom olika områden och debatt där olika åsikter får brytas som skapar intresse och engagemang hos nya grupper. Det betyder att denna uppgift främst måste skötas av de politiska partierna – och naturligtvis av alla opinionsbildare (inkl. media) och idéburna organisationer som vill föra upp sina frågor på den politiska agendan.

Det förra valet visade att trafiken mellan soffan och olika partier hade stor betydelse för valutgången⁹. Partierna har därför all anledning att skapa intresse och söka stöd även hos grupper där valdeltagandet är lågt. Vilka medel partierna väljer och till vilka grupper de vänder sig är deras egen sak och ligger utanför denna diskussion.

Diskutera:

- Kan andra aktörer underlätta partiernas uppgift?
- Hur kan t.ex. skolorna ge partierna möjlighet att informera och diskutera politiska frågor med eleverna?
- Hur kan kommuner och landsting underlätta för medborgare att följa den politiska debatten och granska hur olika partier och enskilda politiker har agerat under en mandatperiod?
- Hur kan olika former av information, dialog och deltagande öka det politiska intresset?
- Hur kan det politiska intresset öka bland grupper där intresset och kunskaperna är som lägst?

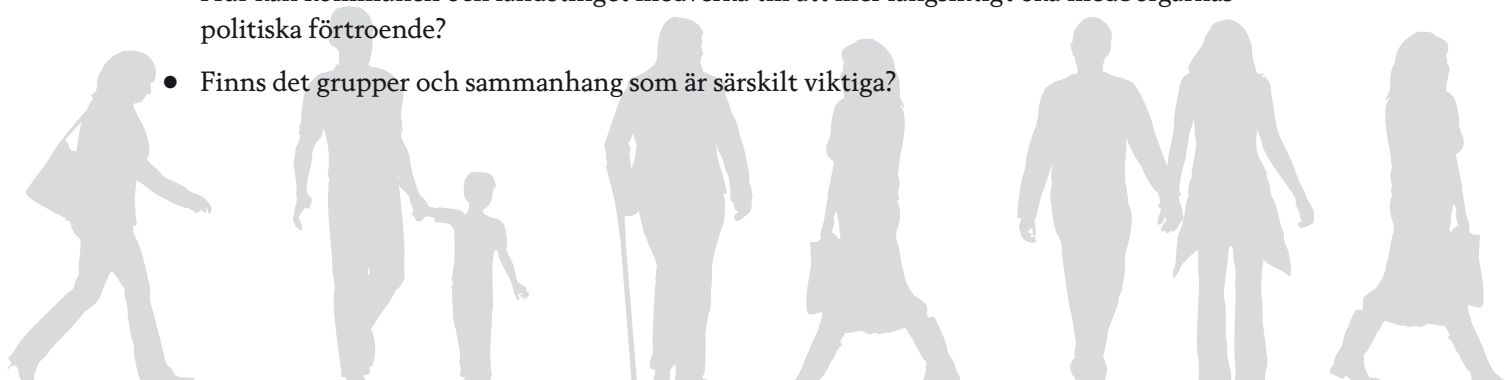
Hur kan personer med lågt politiskt förtroende förmås att rösta?

Forskningen visar entydigt att förtroendet för politiker ökar i samband med ett val. Det antas bero på att politikerna blir mer synliga under en valrörelse. Det mediala intresset inför ett val ger politikerna större möjligheter att förklara sin politik samtidigt som fler partimedlemmar möter fler medborgare i politiska samtal. Det är naturligt att detta leder till ett ökat politiskt förtroende.

Samtidigt finns en stor grupp som har en grundmurad negativ inställning till politik och politiker och som snarast undviker partierna och som filtrerar deras budskap. Inför 2006 års val beviljade regeringen ett särskilt statsbidrag till kommuner med lågt valdeltagande se sid 12. Avsikten var att föreningslivet skulle engageras för att medverka till ett ökat valdeltagande. I utvärderingen av satsningen framhålls att föreningslivet kunnat nå människor med denna inställning och skapat mötesplatser med politiker som inte hade kunnat skapas av vare sig partier eller kommuner.

Diskutera:

- Kan kommunen eller föreningslivet skapa arenor för förtroendeskapande samtal mellan politiker och personer med lågt politiskt förtroende?
- Hur kan kommunen och landstinget medverka till att mer långsiktigt öka medborgarnas politiska förtroende?
- Finns det grupper och sammanhang som är särskilt viktiga?

9 Oscarsson, Holmberg, Regeringsskifte, Norstedts Juridik, 2008.

Hur kan personer med svag politisk självtillit förmås att rösta?

Personer med svag tilltro till sina egna möjligheter att sätta sig in i, förstå och att påverka politiska beslut återfinns bland samtliga ovanstående grupper. En del av de insatser som diskuterats kan säkert bidra till att förmå även dessa personer att rösta. Men om det grundläggande problemet handlar om självtillit så är det inte sannolikt att informationsinsatser av ett eller annat slag förändrar situationen. Just den politiska självtilliten är sannolikt särskilt svår att komma åt. Här handlar det inte om information av det ena eller andra slaget utan om att skapa möjligheter att delta och att påverka. Och eftersom det kan röra sig om människor som är politiskt passiva och som upplever utanförskap i flera bemärkelser så är det särskilt viktigt att lyssna och pröva nya vägar till delaktighet.

Diskutera:

- Finns det insatser som kan bidra till att öka människors politiska självtillit?

Fler motiv för att inte rösta

Det finns naturligtvis fler motiv för att människor inte röstar. Det kan vara så enkelt som att man inte attraheras av de politiska alternativ som erbjuds – eller att man inte tycker att spelar någon roll vem som styr. Eller att det parti man stödjer ändå kommer att regera vidare alternativt saknar möjlighet att komma i majoritet. Om dessutom partiernas kandidater är okända eller otillräckligt kända kan motivationer för att rösta minska. Det handlar återigen om de politiska partiernas förmåga att attrahera väljare och mobilisera stöd – och det ligger utanför denna diskussion.

På kort och på lång sikt

I den här skriften har vi i huvudsak riktat intresset mot insatser som genomförs inför ett val. Men viljan att rösta kan mycket väl ha djupgående orsaker som inte hanteras genom information, kampanjer och andra insatser i anslutning till ett val. Det krävs dessutom ett kontinuerligt arbete för att öka medborgarnas delaktighet – t.ex. för att integrera medborgardialogen i kommunernas eller landstingens styrprocess, utveckla skolans demokratiarbete eller öka delaktigheten i särskilda områden eller grupper. Även politikens former kan behöva utvecklas - medborgarnas inflytande genom val förutsätter fungerande demokratiska institutioner och goda förutsättningar för de förtroendevalda.

Diskutera:

- Vilka kontinuerliga och långsiktiga insatser kan medverka till ett högt valdeltagande?

Sveriges
Kommuner
och Landsting

118 82 Stockholm, Besök Hornsgatan 20
Tfn 08-452 70 00, Fax 08-452 70 50
info@skl.se, www.skl.se